

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

مواصات در اندیشه و عمل امام خمینی (ره)

فرآورده های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: دکتر حسن مجیدی

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
2	* نکات برجسته
3	* مقدمه
4	* طرح مسئله
4	* هدف و ضرورت
4	* سؤال اصلی
4	* حمایت از محرومان در آموزه های اسلامی
6	* جمهوری اسلامی و فرهنگ حمایت از محرومان
6	* محرومیت زدایی در اندیشه و نظر امام(ره)
7	* نهاد سازی امام و حمایت از محرومان
8	❖ کمیته امداد
8	❖ بنیاد مستضعفان
8	❖ جهاد سازندگی
9	* امام و فرهنگ سازی مواسات
9	* نتیجه گیری

در نظرگاه حضرت امام خمینی(ره)، در کنار پیگیری سیاست‌های کلی و بلند مدت برای تحقق عدالت اجتماعی، رسیدگی‌های فوری برای ایجاد تغییر در شرایط زندگی اقشار ضعیف جامعه امری ضروری و حیاتی است؛ لذا در همین راستا دستور تاسیس برخی نهادهای انقلابی همچون؛ کمیته امداد، جهاد سازندگی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، بنیاد مستضعفان، بنیاد 15 خرداد، ستاد اجرایی و ... را صادر فرمودند.

ایجاد فرصت‌های برابر برای همگان به‌ویژه برای روستائیان و مناطق دور دست محروم؛ از جمله الزامات محرومیت زدایی در اندیشه و عمل امام است.

تحقق عدالت و رفع فقر و کاهش فاصله طبقاتی با راهبردهای حمایت‌گرایانه و سازوکارهای عدالت توزیعی از جمله اهداف مشترک دولت چه در اندیشه‌های دینی و چه در تفکر مدرن است. شکل غالب دولت حمایتگر در عصر مدرن در قالب دولت رفاهی نمود یافته است.

در لغت‌نامه دهخدا برای معنای واژه **حمایت**؛ پستی (پشتیبانی) کردن و دستگیری نمودن و حفظ کردن و یاری کردن و اعانت نمودن و تقویت کردن آمده است.^۱ **مواسات** هم به معنای غم‌خواری و یاری‌گری و مددکاری به مال است. معاونت یاران و دوستان و مستحقان است در معیشت و تشریک ایشان در قوت و مال است. مشارکت و مساهمت در رزق و معاش. شرکت دادن دیگری در کفاف رزق و معاش خویش.^۲

یکی از علل و اهداف انقلاب اسلامی ایجاد عدالت اجتماعی، رفع فقر و محرومیت با بهره‌گیری از فرهنگ مواسات و حمایت‌گری است. به نحوی که هم دستگاه‌های رسمی جمهوری اسلامی و هم مردم؛ رسیدگی به حال محرومان و مستضعفان را در صدر اولویت‌های خود قرار داده‌اند. امام راحل همواره به این امر مهم اهتمام ویژه داشته و در اندیشه و عمل خود جایگاه والایی برای محرومان و رفع فقر قائل بودند. ایشان در وصیت‌نامه الهی سیاسی خود می‌فرمایند:

«به همه در کوشش برای رفاه طبقات محروم وصیت می‌کنم که خیر دنیا و آخرت شماها رسیدگی به حال محرومان جامعه است که در طول تاریخ ستمشاهی و خان‌خانی در رنج و زحمت بوده‌اند. و چه نیکو است که طبقات تمکن دار به طور داوطلب برای زاغه و چپر نشینان مسکن و رفاه تهیه کنند. و مطمئن باشند که خیر دنیا و آخرت در آن است.»^۳

امام (ره) در قسمتی دیگر از وصیت نامه خود می‌نویسند: «به مجلس و دولت و دست اندرکاران توصیه می‌نمایم که قدر این ملت را بدانید و در خدمتگزاری به مستضعفان و محرومان و خصوصاً ستم‌دیدگان که نور چشمان ما و اولیای نعم همه هستند و جمهوری اسلامی رهاورد آنان و با فداکاری‌های آنان تحقق پیدا کرد و بقای آن نیز مرهون خدمات آنان است، فروگذار نکنید»^۴

جانشین و خلف صالح امام راحل یعنی مقام معظم رهبری نیز ضمن تأیید رویکرد و راهبردهای امام خمینی (ره) در اولویت قرار دادن رسیدگی به طبقات محروم و مستضعف، می‌فرمایند: «از مشخصه‌های خط امام (ره)، عدالت اجتماعی و کمک به طبقات مستضعف و محروم است که امام (ره) آنها را صاحب انقلاب و صاحب کشور می‌دانست. امام (ره) پابرهنگان را مهمترین عنصر در پیروزی‌های این ملت می‌دانست؛ همین طور هم هست و همان طور که گفتیم، امام (ره) به گفتن هم اکتفا نکرد. امام (ره) از همان اول انقلاب، جهادسازندگی، کمیته امداد، بنیاد مستضعفان، بنیاد پانزده خرداد و بنیاد مسکن را به وجود آورد و دستورات موکد به دولت‌های وقت داد. عدالت اجتماعی جزو شعارهای اصلی است؛ نمی‌شود این را در درجه‌ی دوم قرار داد و به حاشیه راند، امام (ره) به این مسائل می‌پرداخت و دستور می‌داد و آنچه در درجه‌ی اول، مورد نظر امام (ره) بود، عبارت بود از طبقات محروم و مستضعف»^۵

1) <http://www.loghatnaameh.org>

2) <http://www.vaiehyab.com/dehkhoda/>

3) <http://farsi.khamenei.ir/imam-content?id=9447>

4. همان

5. خطبه‌های نماز جمعه در سالگرد رحلت امام، 1378/03/14.

با توجه به تشدید وضعیت اقتصادی و فشار فقر و تنگدستی بسیاری از طبقات مردم که به‌خصوص در ماه‌های اخیر با گسترش ویروس کرونا و تعطیلی برخی کسب و کارهای کوچک بیشتر هم شده است رهبر انقلاب اسلامی همگان را به حمایت از فقیران و مواسات فراخواندند تا با اهتمام و کوشش دولت و ملت عبور از وضعیت سخت کنونی برای فقرا و محرومان و مستضعفان آسان‌تر شود.

فضای ایران اسلامی در ماه‌های اخیر با حمایت‌های همه جانبه از سوی دولت و ملت در ارائه بسته‌های معیشتی و کمک‌های فوری به نیازمندان به‌خصوص در ماه رمضان حال و هوای خاص یافت و عطر نوع دوستی و حمایت از فقرا و مستضعفان که به تعبیر امام راحل ولی نعمتان انقلاب هستند در کشور پیچید. در سالگرد ارتحال امام محرومان و مستضعفان؛ بازخوانی نظر و سیره آن مصلح بزرگ عصر حاضر در اهتمام به عدالت و رفع فقر و رسیدگی به حال محرومان و مستضعفان به‌خصوص در وضعیت سخت و دشوار کنونی؛ ضرورتی همگانی است که همت مردم و مسئولان برای توجه به مستضعفان با الهام از سیره و عمل به وصایای امام شتابی بیشتر گیرد. نوشتار حاضر با این هدف ارائه شده است.

*** طرح مسئله**

واقعیت آن است که در وضعیت کنونی؛ جامعه ما یکی از ادوار سخت و دشوار از نظر اقتصادی و معیشتی تجربه می‌کند. اگر چه تجمع فشارهای اقتصادی ناشی از تحریم‌ها و محاصره اقتصادی، کاهش شدید درآمدهای نفتی و مالیاتی به‌خصوص با گسترش کرونا؛ بحران کم سابقه‌ای را بر کشور تحمیل کرده است؛ اما شواهد نشان از این واقعیت دارد که با وجود همه مشکلات اگر برای رسیدگی به حال فقرا و محرومان؛ منابع کشور با اهتمام دولت و ملت به نحو بهتری تجهیز و صرفه‌جویی‌ها بیشتر و مقابله با فساد جدی‌تر دنبال شود؛ امکان رسیدگی بیشتر به محرومان و مستضعفان وجود دارد. در پیام رهبرانقلاب در افتتاح مجلس یازدهم آمده است:

«در باب اقتصاد، علاوه بر مشکلات عمده مشهود، نمره مطلوبی در باب عدالت در دهه پیشرفت و عدالت به‌دست نیاورده‌ایم و این واقعیت ناخواسته باید همه را به تلاش فکری و عملی در باب معیشت طبقات ضعیف به مثابه اولویت وادار سازد»¹.

از این رو توجه به امور محرومان و فقیران که در اثر شرایط جاری در کشور با سختی مضاعفی روبرو هستند اولویت نخست کشور به شمار می‌آید.

*** هدف و ضرورت**

ارائه تصویری از رویکرد و راهبرد امام راحل در حمایت از محرومان و گسترش فرهنگ مواسات

*** سؤال اصلی**

حمایت از محرومان و مستضعفان در اندیشه و عمل امام خمینی (ره) چه جایگاهی داشته است؟

*** حمایت از محرومان در آموزه‌های اسلامی**

در آموزه‌های اسلامی، محرومیت زدایی با عدالت اجتماعی گره خورده است. در واقع لازمه تحقق عدالت اجتماعی، زدودن فقر و محرومیت از لایه‌های مختلف جامعه است. از این رو در توزیع عادلانه منابع و امکانات، "توجه به محرومان" بمنظور کاهش شکاف‌ها و نابرابری‌ها، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد.

¹ <https://www.leader.ir/fa/content/24485/>

در تفکر اسلامی عدالت اجتماعی به منزله یکی از مهمترین بنیادهای جامعه مطلوب مورد تاکید بوده است. اسلام عدالت را به معنای ایجاد امکانات مساوی و قانونی و اجرای قانون به طور مساوی می‌پذیرد. اقدامات اسلام در این زمینه دو قسمت است تکلیف همه به کار علی السویه است اما در ایجاد امکانات مساوی برای همه. اسلام به حقوق فطری و عدالت تکوینی قائل است.¹

آنچه از مجموع معانی لغوی، روایات، سیره معصومین و کلام اندیشمندان اسلامی به دست می‌آید، «مواسات» رفتار و خصلت پسندیده اسلامی است که در مرتبه‌ای بالاتر از بخشش و پائین‌تر از مساوات و ایثار جای می‌گیرد. این اصل بزرگ اسلامی، گستره‌ای از «همدلی و غمخواری» تا «یاری و کمک‌های فکری، مالی، جسمانی، آبرویی» و بالاتر از آن، «محرومان و نیازمندان را در اموال خود شریک دانستن» و «زندگی و دارایی خود را زندگی و دارایی آنها دانستن» را در بر می‌گیرد. آدر سیره معصومین رسیدگی به حق ضعیفان و تامین نیازهای اولیه برای زندگی به منزله یکی از حقوق شهروندی به رسمیت شناخته شده است. امام علی علیه السلام با اینکه در طول دوران حکومت خود با جنگ‌ها و بحران‌ها بسیار درگیر بودند و وارث ساختاری معیوب و پر ایراد از حکومت قبلی بودند، اما در این مدت کوتاه به منزله نمونه در عاصمه (پایتخت) حکومت خود یعنی کوفه؛ تامین حداقل معیشت مردم را محقق کردند:

«ما أَصْبَحَ بِالْكُوفَةِ أَحَدٌ إِلَّا نَاعِمًا وَإِنَّ أَدْنَاهُمْ مَنْزِلَةً لِيَأْكُلُ مِنَ الْبُرِّ وَيَجْلِسُ فِي الظُّلِّ وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءِ الْفُرَاتِ؛ مردم کوفه در «حکومت من» برخوردار از رفاه هستند. پایین‌ترین آنها نان گندم می‌خورند و سرپناه مناسب دارند و از آب سالم می‌نوشند.» آن حضرت با توجه به موقعیت زمانی تأمین خوراک، مسکن و آب مناسب را از وظایف مهم حکومت به حساب می‌آورد.²

همچنین امام علی(ع) در نامه خود به مالک اشتر ایشان را به توجه اکید به طبقه محروم فرا می‌خواند:

«خدا را خدا را در خصوص طبقات پایین و محروم جامعه، که هیچ چاره‌ای ندارند، [و عبارتند از زمین‌گیران، نیازمندان، گرفتاران، دردمندان. همانا در این طبقه محروم گروهی خویشتن داری کرده، و گروهی به گدایی دست نیاز بر می‌دارند، پس برای خدا پاسدار حقی باش که خداوند برای این طبقه معین فرموده است: بخشی از بیت المال، و بخشی از غله‌های زمین‌های غنیمتی اسلام را در هر شهری به طبقات پایین اختصاص ده، زیرا برای دورترین مسلمانان همانند نزدیک‌ترین آنان سهمی مساوی وجود دارد و تو مسئول رعایت آن می‌باشی. مبدا سر مستی حکومت تو را از رسیدگی به آنان باز دارد، که هرگز انجام کارهای فراوان و مهم عذری برای ترک مسئولیت‌های کوچک تر نخواهد بود. همواره در فکر مشکلات آنان باش، و از آنان روی بر مگردان، به ویژه امور کسانی را از آنان بیشتر رسیدگی کن که از کوچکی به چشم نمی‌آیند و دیگران آنان را کوچک می‌شمارند و کمتر به تو دسترسی دارند. برای این گروه، از افراد مورد اطمینان خود که خدا ترس و فروتنند فردی را انتخاب کن، تا پیرامونشان تحقیق و مسائل آنان را به تو گزارش کنند. سپس در رفع مشکلاتشان به گونه‌ای عمل کن که در پیشگاه خدا عذری داشته باشی، زیرا این گروه در میان رعیت بیشتر از دیگران به عدالت نیازمندند، و حق آنان را به گونه‌ای بپرداز که در نزد خدا معذور باشی، از یتیمان خردسال، و پیران سالخورده که راه چاره‌ای ندارند. و دست نیاز بر نمی‌دارند، پیوسته دلجویی کن که مسئولیتی سنگین بر دوش زمامداران است، اگر چه حق، تمامش سنگین است اما خدا آن را بر مردمی آسان می‌کند که آخرت می‌طلبند، نفس را به شکیبایی وا

¹ مطهری، مرتضی، (1403 قمری)، بررسی اجمالی مبانی اقتصاد اسلامی، تهران: حکمت

² <http://vasael.ir/fa/news/16395>

³ مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (علیهم السلام) جلد 40، عبدالزهراء، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ص 327.

می دارند، و به وعده های پروردگار اطمینان دارند. ... بخشی از وقت خود را خاص کسانی کن که به تو نیاز دارند. خود را برای کار آنان فارغ دار و در مجلسی عمومی بنشین تا در آن فروتنی کنی خدایی را که تو را آفرید.»^۱

جمهوری اسلامی و فرهنگ حمایت از محرومان

نظام جمهوری اسلامی به منزله تنها حکومت دینی در عصر حاضر در جهت تحقق عدالت، توجه به سیاست‌های حمایت‌گرایانه را در قانون اساسی خود عینیت بخشیده است. این امر به قلمرو مرزهای کشور محدود نیست و چنان‌که در مقدمه قانون اساسی آمده است؛ استمرار مبارزه در نجات ملل محروم و تحت ستم در تمامی جهان را هدف خود قرار داده است. در این مقدمه در جهت فراهم کردن زمینه مناسب بروز خلاقیت‌های متفاوت انسانی، تامین امکانات مساوی و متناسب و ایجاد کار برای همه افراد و رفع نیازهای ضروری جهت استمرار حرکت تکاملی انسان بر عهده حکومت گذاشته شده است. اصول متعدد قانون اساسی نیز این امر را به تفصیل معین ساخته است؛ چنان‌که در اصل دوم، بالا بردن آگاهی‌های عمومی و آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان، ایجاد امکانات عادلانه برای همه در زمینه‌های مادی و معنوی، ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هرگونه محرومیت در زمینه های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه تاکید کرده است.

در صحنه عملی نیز حمایت از طبقات محروم، تامین حداقل نیازهای اساسی شهروندان در طول ادوار مختلف دولت‌های جمهوری اسلامی تداوم داشته است به نحوی که در شرایط سخت جنگ تحمیلی تامین کالاهای اساسی مردم به صورت کوپنی از اولویت‌های دولت وقت بوده است. در سال‌های بعد از جنگ نیز اعطای یارانه‌های مستقیم و غیر مستقیم، سرمایه گذاری‌های مولد و ایجاد اشتغال و نیز تامین آموزش و پرورش و آموزش عالی همگانی امکان تحرک طبقاتی طبقات محروم و رشد و بالندگی نسبی آنان را در پی داشته است.

محرومیت زدایی در اندیشه و نظر امام(ره)

امام خمینی (ره) در کوران مبارزات انقلاب اسلامی؛ بی توجهی رژیم پهلوی به محرومان و مستضعفان و وضعیت زاغه‌نشینان و محرومان را از آسیب‌ها و اثرات برنامه‌های غلط رژیم پهلوی خواندند. واقعیت آن است که شاکله اصلی انقلاب اسلامی با حضور و حمایت مستضعفان و محرومان شکل گرفته و تداوم یافته است. امام راحل توجه به مستضعفان را بارها در آخرین مکتوب سیاسی خود یعنی وصیت نامه نیز بارها مورد تاکید قرار دادند:

«و اما حکومت حق برای نفع مستضعفان و جلوگیری از ظلم و جور و اقامه عدالت اجتماعی، همان است که مثل سلیمان بن داوود و پیامبر عظیم الشان اسلام صلی الله علیه وآله و اوصیای بزرگوارش برای آن کوشش می کردند؛ از بزرگترین واجبات و اقامه آن از والاترین عبادات است.»^۲

امام خمینی (ره) سفارش به حال محرومان و مستضعفان را در اولویت توصیه‌های خود به مسئولان و دولت‌مردان قرار می‌دادند. ایشان در جمع اعضای هیئت دولت به عنوان مجریان برنامه های توسعه‌ای در کشور، ضمن تاکید بر ارائه خدمت به محرومان، فرمودند:

^۱. نهج البلاغه، نامه 53

^۲. وصیت نامه سیاسی الهی امام خمینی رحمه الله

«مردم این دولت را و این جمهوری را بپا کردند و آن هم، نه همه مردم، ... فشار انقلاب روی دوش این محرومین بوده... بنا بر این، دولت شما دولت محرومین است، یعنی، باید برای محرومین کار بکنید»^۱

امام خمینی (ره)، خدمت به محرومان را از آن جهت که باعث ایجاد فرصت‌های برابر برای اقشار مختلف ملت می‌شود، خدمتی ماندگار می‌داند که اثرات آن محدود به یک نسل نخواهد ماند.

از نظر امام خمینی (ره) رسیدگی به اوضاع محرومان جامعه از چنان جایگاهی برخوردار است که علاوه بر انجام تکلیف، موجب تقرب انسان به خداوند متعال نیز می‌باشد: «گمان نمی‌کنم عبادتی بالاتر از خدمت به محرومین وجود داشته باشد»^۲.

بنیانگذار جمهوری اسلامی، یکی از مهمترین ویژگی‌های طبقه محروم جامعه که نقش اساسی در پیروزی انقلاب اسلامی و پیشبرد آن عهده دار بوده اند را، کم توقعی آنان از انقلاب می‌داند:

«انقلاب اسلام، این انقلاب مهم اسلامی، رهین کوشش‌های این طبقه است؛ طبقه محروم، طبقه گودنشین، طبقه‌ای که این نهضت را به ثمر رساند و توقعی هم نداشت»^۳.

از منظر امام خمینی (ره) رفع فقر و محرومیت با نگاه تک بعدی و صرفاً حمایت فقرا با افزایش سطح درآمدی آنان تحقق نمی‌پذیرد؛ هرچند که از نگاه ایشان کمک‌های فوری و ضربتی هیچ‌گاه نباید از دستور کار مسئولان خارج شود. لکن آنچه که در توصیه ایشان به نمایندگان سومین دوره مجلس شورای اسلامی قابل تحلیل است اینکه، رفع فقر و محرومیت با سیاست‌های زیر بنایی در تمامی حوزه‌ها محقق خواهد شد، از این رو بر تدوین برنامه‌های توسعه‌ای در کلیه حوزه‌ها تاکید نمودند: «سیاست‌های زیر بنایی کشور در امور فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی و سیاسی در راستای کمک به محرومین و رفع استضعاف، مدون و به مورد اجرا درآید»^۴.

نهاد سازی امام و حمایت از محرومان

امام خمینی (ره) برای تحقق آرمان‌های خود که بی شک دفاع از محرومان و رفع فقر و محرومیت از جامعه یکی از مهمترین آن‌ها بود؛ ضرورت تاسیس نظام اسلامی برای محرومیت زدایی را مطرح می‌کردند و این امر از اولویت خاصی در راهبرد نهادسازی ایشان برخوردار بود.

اگرچه امام دولت اسلامی را دولت محرومین می‌نامیدند و ضرورت توجه دولت و مجلس برای رسیدگی به امور محرومان را بارها گوشزد می‌کردند اما با پیروزی انقلاب اسلامی نهادسازی مستقلی نیز برای رسیدگی فوری‌تر و ضربتی به امور محرومان؛ در پیش گرفتند شاید بتوان گفت امام خمینی بیشترین نهادسازی را در کارکرد حمایتی و توجه به نیازهای مختلف محرومان صورت دادند. تاریخ زعامت ده ساله امام خمینی (ره) و تاسیس نهادهای انقلابی همچون بنیاد مستضعفان؛ کمیته امداد، بنیاد مسکن، جهاد سازندگی، نهضت سوادآموزی، بنیاد 15 خرداد، ستاد اجرایی فرمان امام، و ...

^۱ <http://www.imam-khomeini.ir/fa/n30997/> صحیفه امام جلد 19 ص 24.

^۲ <https://farsi.rouhollah.ir/library/sahifeh-imam-khomeini/vol/20/page/342>

^۳ <http://emam.com/posts/view/20340/>

^۴ http://www.imam-khomeini.ir/fa/c78_45259/

بیانگر آن است که ایشان برای رفع فقر و محرومیت از سطوح مختلف کشور به ویژه مناطق روستایی و دور افتاده، از نهادسازی به عنوان یکی از راه های اساسی برای راهبرد محرومیت زدایی بهره گیری نمودند.

❖ کمیته امداد

در سال های مبارزه علیه رژیم پهلوی و اقدامات سخت رژیم با انقلابیون که منجر به دستگیری بسیاری از مبارزان انقلابی و زندانی کردن آنان گردید؛ ضرورت رسیدگی به اوضاع معیشتی خانواده های زندانیان سیاسی بیش از پیش احساس می شد. از آنجایی که اکثر قریب به اتفاق انقلابیون را اقشار ضعیف جامعه تشکیل می دادند، لذا با هماهنگی امام خمینی (ره) گروهی از انقلابیون ماموریت یافتند تا رسیدگی به خانواده های زندانیان انقلابی را پیگیری نمایند. این سابقه حمایتی از نیازمندان و اثرات ماندگار آن در جریان انقلاب، پس از پیروزی انقلاب نیز ادامه یافت، تا اینکه در تاریخ 19 اسفند 1357 نهاد انقلابی کمیته امداد با دستور امام خمینی (ره) تاسیس شد. در بخشی از این حکم آمده است:

«به جنابعالی مأموریت داده می شود که ... در تشکیل کمیته های امداد در تهران و شهرستان ها اقدام لازم را نموده و حسابی تحت همین عنوان امداد باز کرده و وجوهی که تعیین شده، در حساب مزبور واریز نموده و با حسن تدبیر کمیته های مزبور را سرپرستی کنید.¹»

❖ بنیاد مستضعفان

بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی نهادی است که پس از انقلاب اسلامی به دستور امام خمینی (ره) با هدف «مصادره اموال منقول و غیر منقول سلسله پهلوی به نفع مستمندان» تاسیس شد.

❖ جهاد سازندگی

جهاد سازندگی نیز بمانند سایر نهادهای انقلابی، در پاسخ به نیازهای زمانه و با توجه به شرایط تاریخی کشور تاسیس شد. مروری گذرا بر سیاست های کلی رژیم پهلوی بیانگر آن است که شاخص های عدالت اجتماعی از شرایط نامطلوبی برخوردار بودند. این وضعیت نیز ناشی از سیاست های کلی رژیم پهلوی در توزیع امکانات و منابع کشور و بدنبال اتخاذ رویکرد تمرکز گرایی بوجود آمد. در این رویکرد مناطق دور دست و به ویژه مناطق روستایی از محروم ترین مناطق کشور محسوب می شدند. پروژه هایی چون اصلاحات ارضی، گرایش به توسعه صنعت آن هم از نوع مونتاز، و ... در دوران رژیم پهلوی باعث شد تا وضعیت کشاورزی که شغل اصلی روستائیان محسوب می شد، روز به روز شرایط بدتری را پیش روی خود ببیند. از اینرو تشکیل جهادسازندگی به منظور عمران و آبادانی و کمک به قشرهای ضعیف روستائیان در نظر گرفته شد.

نگاهی به نهادهای تاسیس شده با فرمان امام برای تشکیل بنیاد مسکن و نهضت سواد آموزی نیز نشان می دهد که امام به رفع محرومیت؛ رویکردی جامع داشته اند یعنی هم نیازهای ضروری معیشتی مردم را مدنظر قرار می دادند و هم محرومیت از آموزش را به منزله یکی از ضروریات رفع محرومیت؛ مورد توجه قرار دادند و در این راه از تعبیر مقدسی مانند جهاد و نهضت استفاده می کردند. بدین ترتیب انقلاب اسلامی در نگاه امام با فروپاشی رژیم پهلوی پایان نیافت بلکه حرکت و کنش انقلابی در رفع آثار اقتصادی و فرهنگی باقی مانده از رژیم پهلوی نیز مورد توجه قرار گرفت. آثار و برکات هر یک از نهادهای

¹ <http://www.imam-khomeini.ir/fa/n22022>

انقلابی مانند کمیته امداد یا جهاد سازندگی و یا بنیاد مسکن و نهضت سواد آموزی به نحوی است که می‌توان گفت چهره روستاها در ایران بعد از انقلاب دگرگون شد و بسیاری از محرومیت‌ها از بین رفت. اگرچه در سالیان بعد در اهمیت و ضرورت تداوم نقش این نهادها، تردیدهایی ایجاد شد. اما نگاهی عمیق‌تر به 41 سال از انقلاب اسلامی و کارنامه محرومیت زدایی نهادهای به یادگار مانده از امام راحل؛ گویای دستاورد عظیم محرومیت زدایی امام راحل است. این درحالی است که نیرو و توان کشور در بخش عمده سالیان حیات امام و پس از ارتحال ایشان به دلیل جنگ تحمیلی یا جنگ اقتصادی و تحریم‌ها دچار فرسایش بوده است. اگر نبود خصومت‌های دولت‌های استکباری و دشمنان انقلاب اسلامی؛ بی شک میزان تحقق عدالت و زدودن چهره منحوس محرومیت از ایران اسلامی اکنون بسیار بیشتر و کارنامه محرومیت زدایی جمهوری اسلامی درخشان‌تر بود.

***امام و فرهنگ سازی مواسات**

در نگاه امام حمایت از محرومان و رسیدگی به حال مستضعفان و فقرا محدود به نهادهای رسمی و حکومتی و نهادهای انقلابی نیست بلکه مسئولیتی همگانی است و به خصوص متمکنان و ثروتمندان تکلیف خاصی در این جهت دارند. امام خمینی (ره) در حکم تنفیذ ریاست جمهوری شهید رجایی، خدمت به مستضعفین را باعث افتخار مسئولان دانسته و بر مشارکت مردمی در ارائه خدمات به محرومان تاکید نمودند. برخی رویکردها برای فقر زدایی دولت محور هستند، اما نگرش امام (ره)، مبنی بر مشارکت اقشار ضعیف جامعه در مبارزه علیه فقر و محرومیت نشان دهنده اعتقاد امام (ره) بر اصل مشارکت مردمی به معنای واقعی آن می باشد.

*** نتیجه گیری**

در نظرگاه رهبر کبیر انقلاب اسلامی، در کنار پیگیری سیاست‌های کلی و بلند مدت برای تحقق عدالت اجتماعی، رسیدگی‌های فوری برای ایجاد تغییر در شرایط زندگی اقشار ضعیف جامعه امری ضروری و حیاتی است؛ لذا در همین راستا دستور تاسیس برخی نهادهای انقلابی همچون کمیته امداد، جهاد سازندگی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، بنیاد مستضعفان، بنیاد 15 خرداد، ستاد اجرایی و ... را صادر فرمودند.

ایجاد فرصت‌های برابر برای همگان به‌ویژه برای روستائیان و مناطق دور دست محروم؛ از جمله الزامات محرومیت زدایی در اندیشه و عمل امام است.

در حوزه سیاست گذاری و تعیین راهبردهای محرومیت زدایی قابل ذکر است که تلاش‌های زیادی در این حوزه به انجام رسیده است. سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی در قالب سند چشم‌انداز، بیانیه گام دوم انقلاب، سیاست‌های توسعه پنج ساله و که در تمامی آن‌ها توجه به محرومیت زدایی و تحقق عدالت اجتماعی یکی از مهم‌ترین محورها و به عنوان رویکرد کلی برنامه‌ها بوده است، نشان می‌دهد که مشکل چندانی به لحاظ سیاست‌گذاری در این حوزه وجود ندارد. بلکه مشکل عمده در نوع عملکردها و اولویت‌بندی در راهکارهای محرومیت زدایی است. اهمیت توجه همگان به محرومان و تمرکز ویژه دولت و مجلس و نهادهای حمایت‌گر به‌خصوص در وضعیت کنونی کشور؛ دوچندان شده است.

